

Costumul popular femeiesc din arealul aşezării Bala-Mehedinţi

Varvara Magdalena Măneanu

Cuvinte cheie: costum popular femeiesc, colecţia de textile a Muzeului Regiunii Porţilor de Fier, costume femeieşti existente azi în arealul aşezării Bala, aspecte ale evoluţiei costumului popular femeiesc în a doua jumătate a sec XX

Rezumat: articolul prezintă o analiză din perspectiva continuităţii unei tradiţii a costumului femeiesc şi a unor inovaţii petrecute în a doua parte a sec XX, pe baza unor piese şi ansambluri vestimentare din arealul aşezării Bala- Mehedinţi, aflate în colecţiile Muzeului Regiunii Porţilor de Fier şi aflate încă la deţinători din această aşezare.

Studiile noastre, publicate anterior, privind cămaşa femeiască fără poale¹ s-au făcut pe baza colecţiei de textile-port popular a Muzeului Regiunii Porţilor de Fier. Aceasta a fost constituită în principal în deceniile şase şi şapte ale secolului XX, când s-au efectuat achiziţii din aşezările care urmau să fie afectate de lucrările prilejuite de construirea barajului Hidrocentralei Porţile de Fier I, făcute în baza cercetărilor întreprinse de un colectiv condus de C.Nicolăescu Plopşor, sub egida Academiei Române, (41 ciupage), iar pe de altă parte, dintr-o altă etapă de achiziţii din anii 70-80, când un larg colectiv, propus de directorul Muzeului Regiunii *Porţilor de Fier* din acea vreme, susţinut de Consiliul Culturii, au început documentările în judeţul Mehedinţi şi strângerea de piese în vederea realizării expoziţiei permanente de Artă Populară, în cadrul Secţiei de Etnografie a Muzeului Regiunii Porţilor de Fier², (204 ciupage achiziţionate din judeţul

¹ Studiile şi articolele sunt realizate pe baza celor în jur de 300 de cămăşi femeieşti fără poale care formează colecţia de cămăşi a Muzeului Regiunii Porţilor de Fier (Măneanu Varvara Magdalena, *Colecţia de textile- Port popular a Muzeului Regiunii Porţilor de Fier, I. Plaiul Cloşani*, Drobeta, seria etnografie, XXI, EUC, DrobetaTr Severin, 2011, p. 64-86; idem, *Colecţia de textile- Port popular a Muzeului Regiunii Porţilor de Fier, II. Ciupage din Clisura Dunării*, Drobeta, seria etnografie, XXII, EUC, DrobetaTr Severin, 2012, p.165-181; idem, *Colecţia de textile-Port Popular a Muzeului Regiunii Porţilor de Fier: Catalog III, Ciupage din Zona Centrală*, Drobeta, seria etnografie, XXIII, EUC, DrobetaTr Severin, 2013, p.116-151; idem, *Ciupagul de Balta în colecţiile Muzeului Regiunii Porţilor de Fie, Catalog, Subzona Satul de sub munte*, Litua, studii şi cercetări, XV, Târgu Jiu, 2013, 459-468. idem, *Repere ale artei populare româneşti: cămăşi femeieşti fără poale din nordul şi centrul mehedinţului în colecţiile Muzeului Regiunii Porţilor de Fier*, **Contribuţii istorice şi culturale privind Oltenia modernă**. Dedicatio Constantin Brâncoveanu-300 ani de la Martirizare, Editura Damira, Drobeta Tr Severin, 2014, p.73-102, idem, *Ciupagul din zona de sud a Mehedinţului*, în **Porţile de Fier**, an XIV, NR. 20, 2014, p.21-37

² Vezi mai pe larg nota 6,7,8, la Măneanu Varvara Magdalena, *Colecţia de cămăşi femeieşti*

Mehedinți cu fonduri de la Consiliul Popular Județean Mehedinți). De asemenea colecția de-a lungul timpului s-a îmbogățit și cu o serie de donații.

Din păcate unele așezări din Mehedinți sunt slab ilustrate în colecțiile muzeului, altele deloc. În această situație se află arealul așezării Bala, din partea de nord a Mehedințiului (fostul Plaiul Cloșani)³. Cercetările asupra Colecției de Port Popular indică faptul că din satul Bala de Sus la Muzeul Regiunii Porților de Fier există un număr restrâns de costume întregi și câteva emente dispartate de port majoritatea de la mijlocul sec XX (Vezi anexa 1). Analiza provenienței pieselor având în vedere criteriul datei înregistrării (anul 1968) și a numelui proprietarului necunoscut, ne determină să avansăm ipoteza ca acestea probabil provin din Muzeul *Dr. C.I. Istrati*.⁴ Restul pieselor provin de la șapte deținători (vezi anexa 1) după cum urmează: un costum întreg de la Bala de Sus de la Crăciun D., un costum întreg și o cămașă întreagă de la Bala de Sus de la Scurtu I, un costum întreg și o pereche de catrințe de la Zăgoicea de la Bala de Sus, câte o piesă-cămașă întreagă de la Gurgu Eug. de la Bala de Sus - bete de la Păunescu Ioana de la Bala- un opreg de la Raicu E. de la Bala de Sus, de asemenea un costum întreg donat de Scurtu S. de la Bala de Sus în 1986 și un costum aproape întreg (cămașă, poale, maramă, cămașă fără poale) donat de Scăueru Miluca de la Brateș în 2013 (vezi anexa 1).

Cu ocazia pachetului de activități⁵ organizate de Muzeul Regiunii Porților de Fier⁶ în 2013, în colaborare cu Școala Generală Bala⁷, având scop sensibilizarea tinerilor la păstrarea valorilor tradiționale sub genericul *Tezaur de Artă Populară*,

fără poale din Mehedinți în colecțiile Muzeului Regiunii Porților de Fier, în curs de tipărire în anuarul **Drobeta**, vol. XXIV, 2015

3 Măneanu Varvara Magdalena, *Colecția de textile- Port popular a Muzeului Regiunii Porților de Fier, I. Plaiul Cloșani*, **Drobeta**, seria etnografie, XXI, EUC, Drobeta-Tr Severin, 2011, p. 75, planșa 5; Prin arealul comunei Bala, am avut în vedere totalitatea așezărilor care din punct de vedere administrativ sunt arondate satului Bala. Prezentul studiu se referă doar la textilele de port din arealul satului Bala. Aici am inclus satul Bala, Bala de Sus, Brateșul, care în a doua jumătate a sec al XIX-lea a fost asimilat de Bala de Sus, cf. R. Stroe, D. Peptenatu, *Dicționar geografic al Județului Mehedinți*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2011, p. 42

4 Varvara M. Măneanu, *Muzeul Național Dr. C. Istrati din Tr Severin*, (1924-1949), în vol. **Vestigiile arheologice și tradiții culturale**, MJM, Craiova, 2009, p.33-47. Aceste piese ar putea fi datate de la începutul secolului XX având în vedere că ele au fost expozate la *Expoziția Generală Română*, București, 1906, probabil la secțiunea Arta casnică și alături de alte artefacte au făcut parte din patrimoniul *Muzeul Național Dr. C. Istrati din Tr Severin*, (1924-1949).

5 Expoziție de costume din comuna Bala, interpretarea de dansuri populare locale, condus de Ionuț Giurgi, realizarea unor lucrări de artă plastică inspirate de motivele decorative de pe elementele de port popular sau alte textile și expoziția personală na elevei Alexandra Enescu.

6 Expunerea costumelor s-a făcut la Complexul Balnear Bala prin grija Lidiei Dondesi-curator expoziție, plasticiană recunoscută a Muzeului Regiunii Porților de Fier căreia îi mulțumim pe această cale pentru materialul fotodocumentar pus la dispoziție.

7 Școala Generală Bala, reprezentată de Directorul profesor Ionuț Giurgi

am avut ocazia să vizionăm un număr de **17 costume populare femeiești**⁸ despre care în cele ce urmează ne propunem să prezentăm unele considerații.

Această serie de costume, limitată totuși pentru a putea ajunge la o concluzie definitivă prezintă *interes din două puncte de vedere*. Pe de o parte costumele sunt **ansambluri vestimentare**⁹ *provenind de la cele care le-au gândit și confecționat sau moștenit în unele cazuri*. Pe de altă parte ilustrează **problematica costumului popular femeiesc** din a doua parte a secolului XX **în arealul Bala**, cu unele elemente de continuitate, de inovație și *prezența costumului popular viața acestei comunității în mileniul trei*.

Trecând în revistă ansamblurile vestimentare cu elementele componente putem constata *puține elemente arhaice de continuitate*, spre exemplu găsim doar *trei cămăși cu încreț*, amintind de mâneca tripartită, mai dificil de realizat. (planșa 1, costum 1,3; planșa 2, costum 10). O singură cămașă de acest tip există și în colecția de cămăși a muzeului. (foto 1), și o singură cămașă este cu altiță fără încreț fără a respecta tipul tradițional de compunerea altiței (planșa 1, costum 5). În general mâneca acestor cămăși are compoziția în blană în rânduri drepte sau sabiate.

Cele mai multe observații care le putem face se referă la inovații de simplificare a tehnicii de realizare sau la împrumuturi cromatice din alte zone, la compunerea decorului sau la materialului din care se realizează piesele de port.

În expoziția de costum femeiesc realizată de curatorul acesteia de la Muzeul Regiunii Porților de Fier cu costume care mai există în Bala în prezent se află un costum cu *decorul în întregime realizat în război, în cocleți* (planșa 1, costum 1, planșa 2, costum 8,9, planșa 3, fata 10, costum cu piesele realizate în cocleți (vezi planșa 1, costum 1), piese separate în cocleți (cămașă cu poale, vezi planșa 1, costum 2; poale, vezi planșa 3, fata 1; cămașa și poale, vezi planșa 2, costum 8, 9; cămașă, vezi planșa 3, fata 2), care a avut o răspândire destul de largă în Plaiul Cloșani, în unele părți ale Zonei Centrale¹⁰ și chiar în Clisura Dunării (cămașa, planșa 2, costum 8 similară cu două cu două piese din microzona Orșova)¹¹, mai ales în a doua parte a sec. XX, mai rapid de realizat pentru femeia de la 810 costume provenite de la deținătoare din Bala precum: Scurtu Paulina, Dăogaru Ana, Bobic Ica, Vlăduț Loredana, Ungureanu Ana și 7 costume purtate de elevele din grupul de dansuri populare din Bala.

9 Adesea în timpul achizițiilor pieselor de port popular dintr-o eroare nu s-a ținut cont de importanța documentară a ansamblu vestimentar, ci s-au achiziționat de multe ori piese dispartate piezându-se o serie de elemente de concepție estetică a celor care au confecționat costumul

10 Ciupag cu decorul realizat în război asemănător cu o cămașă din Zona Centrală, Valea Coșuștei, sat Cocorova. Vezi, Varvara Magdalena Măneanu, *Colecția de textile-Port Popular a Muzeului Regiunii Porților de Fier. Catalog III, Ciupage din Zona Centrală, Drobeta*, seria etnografie, XXIII, EUC, Drobeta Tr Severin, 2013, p.127, poziția 20 și planșa I/6

11 Varvara Magdalena Măneanu, *Colecția de textile- Port popular a Muzeului Regiunii*

sat angajată în activități înafara gospodăriei cum ar fi zilele de muncă prestate la C.A.P.

Ca aspecte ce privesc unele împrumuturi observăm prezența elementelor de port și cromatica costumului unghurenesc catrințele negre, vesta, ilicul(vezi planșa1, costum 3,5 și planșa 3, fata4,6) și culoarea neagră a decorului cămășii și a poalelor, catrințe monocrome de postav-negre, prezent în vestimentația femeiască ca un reflex al influenței costumului unghurenesc. Un alt costum în întregime în nuanțe de albastru(vezi planșa3, fata 2) și un opreg de culoare albastră, (fata 3), probabil că reia o modă cromatică care se pare că a existat în perioada interbelică în Zona Centrală a Mehedințiului.¹² Găsim de asemenea, o cămașă având mâneca cu compoziția decorativă amintind de cămășile din partea de sud a județului(vezi planșa 2,costum 7) și de asemenea o fotă de catifea neagră brodată la poale cu motiv floral policrom(vezi planșa1,costum 4), întâlnită în Zona de Sud a Mehedințiului. Putem semnala și influența orășenească în ceea ce privește ornamentica cum ar fi perechi de cireșe brodate ca decor. Se mai poate face o remarcă asupra migrării în unele elemente de ornamentică. Ornamentul poalelor de la fata 5- *strugurele cu frunză* îl găsim pe o cămașă din Ogradena, Clisura Dunării, P1302.¹³

Există și aspecte atipice ce privesc croiul, cămașă cu despicătura într-o parte, cămăși cu mâneca largă la capăt, strânsă în bentiță(vezi planșa 2, costumul 7 planșa 3, fata 1,2) sau șnuruleț(planșa 1, costumul 4,6), opreg din bumbac, cu bordură(vezi planșa 1,costum 6).

Ca efect al preluării la mijlocul și în a doua parte a sec.XX, de către lumea satului românesc a unor materiale realizate industrial găsim oprege și catrințe din mătase și bumbac, cămă și fote sau catrințe croite din aceste materiale moderne(nailon, perdea, catifea, pasmanterie-mărgeluțe(vezi planșa 3,fata 4), bumbac-arnici colorat(vezi planșa 1,costum 2, 6) și cusute cu motive și după canoane tradiționale, fiind adaptate la piese de port mai vechi, costum femeisc tip unghurenesc(vezi planșa 3, costum 5). Ca element de modernitate ce ilustrează emanciparea femeii de la sat este cămașă cu despicătura pe mijlocul pieptului sau cu gura largă care se înbracă pe cap cu gura largă având aspect decoltat.

Dacă la unele costume se vede că au fost gândite ca un ansamblu mai ales
Porților de Fier,II.Ciupage din Clisura Dunării, Drobeta, seria etnografie, XXII, EUC, DrobetaTr Severin, 2012, p.179, poziția 25,26.

12 Gh.T.Dumitrescu, *Arta populară olteană, Oltenia*, Fundația Culturală Regele Mihai I, 1943, p.409; Măneanu Varvara Magdalena, *Colecția de textile- Port popular a Muzeului Regiunii Porților de Fier, I. Plaiul Cloșani, Drobeta*, seria etnografie, XXI, EUC, DrobetaTr Severin, 2011, p. 73

13 Varvara Magdalena Măneanu, *Colecția de textile- Port popular a Muzeului Regiunii Porților de Fier,II.Ciupage din Clisura Dunării, Drobeta*, seria etnografie, XXII, EUC, DrobetaTr Severin, 2012, p.175, poziția 14.

în ceea ce privește cromatica sau tehnica de realizare, altele ansambluri chiar dacă reflectă un echilibru cromatic dezvăluie faptul că inițial au făcut parte din alte ansambluri vestimentare(vezi planșa 3, fata 1,3, 5,6,7), alte ansambluri arată că piese precum cămașa au fost adecvate la piese mai vechi, sau piese mai vechi au fost constituite în ansambluri cu cămăși din considerente au fost achiziționate de la magazinele de desfacere ale Cooperativei Meșteșugărești Baia de Aramă(fata 7, costumul 6,7).¹⁴

Activități cultural artistice organizate în așezările rurale ale Mehedințiului în colaborare cu școala, asemenea celei de la Bala cu scopul de a conștientiza, salva și a asigura o continuitate a valorilor de civilizație tradițională românească sunt de dorit și pe viitor cu atât mai mult dacă acestea vor aduce completări la arhiva documentară a Secției de Etnografie și artă populară a Muzeului Regiunii Porților de Fier.

¹⁴ Trei cămăși cel mai probabil, din diferite considerente au fost achiziționate de la magazinele de desfacere ale Cooperativei Meșteșugărești Baia de Aramă(fata 7, costumul 6,7)

ANEXA 1

denumire	cod	nr.inv	loc.prov	proprietar
cămașăÎ	P	175	Bala Sus	Crăciun D.
fâstâc	P	718	Bala Sus	Crăciun D.
fâstâc	P	719	Bala Sus	Crăciun D.
legătură	P	2020	Bala Sus	Crăciun D.
cămașăÎ	P	201	Bala Sus	Gurgu E.
bete	P	1664	Bala	nec.
cămașăB	P	1240	cânepă Bala Sus	nec.
cămașăÎ	P	1239	cânepă Bala Sus	nec.
opreg	P	399	Bala Sus	nec.
bete	P	1839	Bala	Păunescu Ioana
opreg	P	431	Bala Sus	Raicu E
cămașă	P	2797	Brateș	donatie Scăueru
ie marchizet	P	2794	Brateș	donatie Scăueru
mar. În fir	P	2796	Brateș	donatie Scăueru
maramă	P	2799	Brateș	donatie Scăueru
maramă	P	2800	Brateș	donatie Scăueru
poale	P	2798	Brateș	donatie Scăueru
șterg de gi	P	2795	Brateș	donatie Scăueru
bete	P	2506	Bala Sus	donatie Scurtu S.
cămașăÎ	P	2508	mărgele Bala Sus	donatie Scurtu S.
opreg	P	2507	Bala Sus	donatie Scurtu S.
opreg	P	530	Bala Sus	Scurtu Ioana
cămașăÎ	P	1041	Bala Sus	Scurtu Ioana
cămașăÎ	P	1122	Bala Sus	Scurtu Ioana
bete	P	1638	Bala Sus	Zăgoicea
cămașă	P	1260	Bala Sus	Zăgoicea
fâstâc	P	598	Bala Sus	Zăgoicea
fâstâc	P	599	Bala Sus	Zăgoicea
fâstâc	P	811	Bala Sus	Zăgoicea
fâstâc	P	812	Bala Sus	Zăgoicea

FOTO1, P1260/Bala de Sus

Fete de la Bala în costum popular, secvență de la manifestarea cultural artistică de educare propatrimoniu a tinerilor Tezaur de Artă Populară

PLANȘA1

Ungureanu Ana , costumul 1

Scurtu Paulina, costumul 2

Vlăduț Loredana, costumul 3

Bobic Ica, ia, costumul 4
Ungureanu Ana, fota

Bobic Ica, costumul 5

Bobic Ica, costum 6

PLANȘA 2

Dăogaru Ana, costumul 7

Scurtu Paulina, costumul 8

Ungureanu Ana, costumul 9

Dăogaru Ana, costumul 10

PLANȘA 3

fata1

fata 2

fata3

fata4

detaliu cămașa, fata4

fata 5

detaliu poale fata5

detaliu cămașă
Clisura Dunării

fata6

fata7